

VALPOVO, orgulje u župnoj crkvi Začeca Marijina

VALÉRIO, Théodore, franc. slikar i grafičar (Herseange kraj Longwyja, 18. II. 1819 – Vichy, 14. IX. 1879). Proboravio dvije godine u Mađarskoj, hrv. krajevima i Crnoj Gori slikajući u akvarelu karakteristične tipove ljudi. Vrativši se u Pariz, izveo je po tim skicama 79 bakropisa i objavio ih u 6 dijelova; bakropisi imaju znatnu kulturnopov. i etnograf. vrijednost.

LIT.: J. Dayre, Théodore Valério, Annales de l'Institut français de Zagreb, 1940, 14–15. – M. Schneider, Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX. stoljeća (katalog), Zagreb 1971.R.

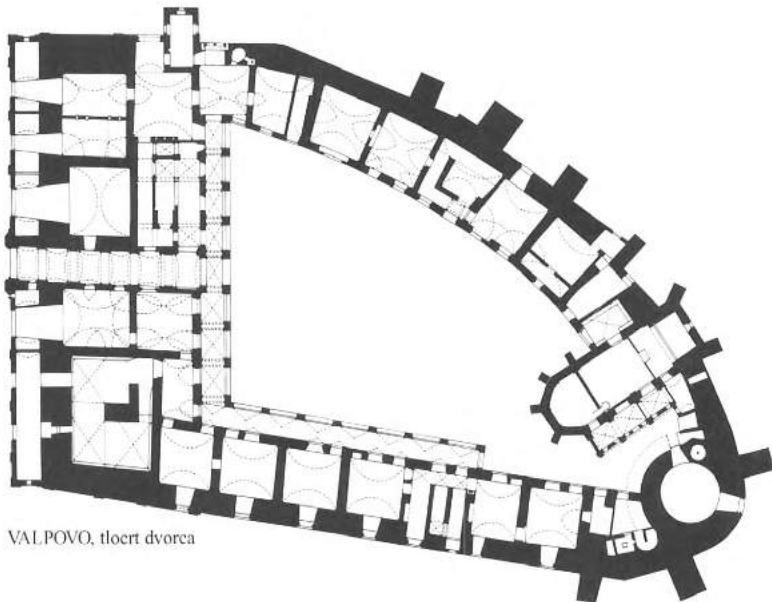
VALIĆ, Rudolf, slikar (Zemun, 23. III. 1882 – Zagreb, 2. V. 1952). Pohađao Akademiju u Beču 1901–07. i Pragu 1907–09 (V. Bukovac). U Parizu je radio u ateljeu A. Bourdellea. God. 1910. dolazi u Osijek gdje djeluje kao slikar, grafičar i kipar. God. 1912. seli u Sarajevo, a 1914–19. živi u Zagrebu. Bavi se knjigotiskarstvom i karikaturom; izradio je prvu hrv. poštansku marku. God. 1919–22. ponovo je u Pragu, poslije toga u Zagrebu. Tridesetih godina napušta slikarstvo, bavi se cinkografijom i trgovanom maraka. Slikao je portrete, figuralne kompozicije i žanr-prizore s folklornim naglascima (*S beogradske pijace, Prodaja paprike, Šokice*). Stilski se nalazi na razmeđu akademskog realizma i plenerizma, s mjestimičnim priklonima kolorizmu. – Samostalno izlagao u Zemunu, Đakovu, Slavonskome Brodu i Sarajevu. Monografska izložba priredena mu je u Osijeku 1980.

LIT.: B. Balen, Rudolf Valić (katalog), Osijek 1980. – Likovna umjetnost Osijeka 1900 – 1940 (katalog), Osijek 1986. O. Šr.

VALIĆ-FIALOVA, Ludvika, kiparica (Dědice kraj Brna, 29. IV. 1891 – Zagreb, 29. IV. 1938). Studirala kiparstvo na Akademiji u Pragu od 1909. s prekidima do 1921. kada je diplomirala (J. Štursa). Modelirala portrete i skulpture (*Bista prof. Ličara, Češka prosjakinja, Prosjakinja*), bavila se karikaturnom i ukrasnom plastikom. Izlagala u Zagrebu i Osijeku.

VALPOVO, grad u Slavoniji. U sr. vijeku (*Walpo*) u posjedu I. Solyaga, I. Morovića (od 1397), P. i M. Gerebija (od 1481) i E. Perenjija (1512). Burg se spominje od 1438; god. 1543–1687. držali su ga Turci. Od 1721. u posjedu porodice Hillebrand-Prandau, koja ga je pregradila u dvorac poč.

XIX. st. God. 1885. prešao je u posjed obitelji Normann. – Burg opasan jarcima imao je osnovu u obliku trokuta sa zaobljenim stranicama. I nakon pregradnje u dvorac zadržao je osnovne crte srednjovj. utvrde; očuvana je valjkasta kula na tri kata s kamenim stubištem u kojemu su klesarski znakovi, gotički dovratnik, grb Morovića i sjedala uz prozore. Unutar dvorišta je gotička kapela s potpornjima. Iz glavne dvokatne zgrade s tornjem (zvono iz 1796) na pročelju pruža se pogled na prostrani pejzažni park u kojemu je spomenik P. Katančiću. – Župna crkva Začeca Marijina jednobrodna je građevina (1722) sa zvonikom uz gl. pročelje. U njoj je kasnobarokno-klasicistički namještaj, slika Sv. Marije (rad slikara Hertroya iz 1737), vrijedne orgulje iz 1805. i nadgrobni spomenik iz 1816. Uz crkvu je kip Sv. Ivana Nepomuka (1725). – U kapeli Sv. Roka (1795),

VALPOVO, tloert dvorca

pregrađenoj u stilu neoromanike, nalazi se grobnica obitelji Normann. – Muzej Valpovštine osn. 1954. nalazi se u dvorcu (arheologija, povijest i etnografija Valpovštine; dijelovi izvornoga namještaja dvorca).

LIT.: R. Horvat, Valpovština u tursko doba, VjZA, 1912. – G. Szabo, SG. – I. Karaman, Valpovačko vlastelinstvo, ekonomsko-historijska analiza, Zagreb 1962. – M. Balić, Spomenici kulture Valpovštine, I, Valpovo 1976. – M. Obad Šćitaroci, Hrvatska parkovna baština, Zagreb 1992. – J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. A. Ht.

VALUNSKA PLOČA, glag. spomenik iz XI. st. Izvorno nadgrobni kamen, s dobro očuvanim dvojezičnim natpisom u tri retka (imena pokojnika), od kojih je prvi pisan hrvatski, oblom glagoljicom, a drugi i treći latinski, karolinom. Ploča je pronađena na groblju kraj sela Valuna na otoku Cresu (triem pred crkvom Sv. Marka), a 1912. ugrađena je u zid sakristije valunske župne crkve. V. p. je vjerojatno najstariji glagoljski epigrafski spomenik u Hrvatskoj.

LIT.: B. Fučić, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. – Isti, Valunska ploča, u knjizi: Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj, Zagreb 1982. V. Fo.

VALUŠEK, Berislav, povjesničar umjetnosti (Osijek, 4. VII. 1954). Diplomirao je 1979. na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Od 1980. kustos, od 1990. ravnatelj Moderne galerije u Rijeci. Istražuje poglavito najnovija lik. kretanja; objavljuje članke u periodicima i predgovore u katalogima izložaba. Utemeljio je međunarodne lik. manifestacije Ex tempore (Opatija, 1983) i Biennale mladih Mediterana (Rijeka 1993), reorganizirao Međunarodni biennale crteža u Rijeci (1990) i organizirao mnogobrojne izložbe (Biennale mladih, 1981–91; Međunarodna izložba originalnog crteža, 1980–90; M. Stipanov, 1987; »Kontrolirana gestak«, 1988; »Geometrije«, 1990; Hrvatska moderna, 1992) i dr.

BIBL.: Salon 54 u Rijeci, ŽU, 1983, 36; Likovna Rijeka 1981–85, ibid., 1988, 43–44; Vila u pejzažu (arhitekt Carl Seidl), Ars Vivendi (Ljubljana), 1989, 6; Ars combinatoria: The Architect Carl Seidl, The Journal of Decorative and Propaganda Arts (Miami), 1990, 17; Mirko Zrinščak, Likovne besede (Ljubljana), 1990, 14–16; Ljubo de Karina (katalog), Rijeka 1992; Ivo Kalina (katalog), Rijeka 1994. V. Fo.

VALVASOROVA ZBIRKA → METROPOLITANSKA KNJIŽNICA

VANCAŠ, Josip, arhitekt (Sopron, Mađarska, 22. III. 1859 – Zagreb, 15. XII. 1932). Završio Visoku tehničku školu u Beču 1881, potom studira 1882–84. na Umjetničkoj akademiji u Beču. Najprije radio u ateljeu

»Fellner i Helmer«, a potom je polaznik specijalnog studija koji vodi F. Schmidt. God. 1884–90. djeluje u Sarajevu kao vladin arhitekt, a potom do 1921. vodi vlastiti atelje; 1921. preselio se u Zagreb. — Bavio se političkim i kulturnim radom; kao vijećnik u Bosanskom saboru 1911. predložio da se sastavi popis i zaštiti stara bosanskoherceg. arhitektura i umjetno-obrtnički radovi. Arhitektonsku djelatnost započeo historijskim stilovima oslanjajući se na tal. i njem. renesansu i gotiku. Prva su mu djela katedrala (1884–89) i palača Zemaljske vlade (1884–85) u Sarajevu. Potom gradi neoromaničke, neobarokne i neoklasicističke župne crkve u Bosanskom Brodu i Kiseljaku, sjemenišnu crkvu Sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu (1892–96), palaču Prve hrvatske štedionice u Zagrebu (1898–1900) te Gazi Isabegovu banju (1889–1890) u pseudomaurskom stilu. V. prvi u Bosni i Hercegovini prihvaća secesiju (1897); u čistom secesijskom stilu ostvario je više reprezentativnih djela: stambenu zgradu Ješue D. Saloma (1901) i vilu Mathilde (1902–03) u Sarajevu, Gradsku štedionicu i hotel »Union« u Ljubljani (1902–03) te palaču pošte i telegrafa u Sarajevu (1907–13). Geometrijske i apstraktne sadržaje unosi u donje zone dekoracije (kuće Flore Izrael i Moice Kabiljo u Sarajevu, Narodna banka u Ljubljani), dok u zgradi Paromlina u Sarajevu (1908) umanjuje ornamentiku. God. 1908. počinje se kritički odnositi prema arhitekturi uvezenoj iz Austro-Ugarske te proučava autohtone arhitekture Bosne i Hercegovine radi stvaranja bosanskoga stila. Tako su nastali projekti stambenih i javnih zgrada: kuća gradonačelnika Hamzage Husedžinovića u Banjoj Luci, zgrade filijala Zemaljske banke u Banjoj Luci, Derventi, Bosanskom Šamcu, Bihaću i Tešnju. — Svoje je radove izlagao na svjetskim izložbama u Budimpešti 1896, Beču 1898. i Parizu 1900.

BIBL.: *Bosansko narodno graditeljstvo*, Tehnički list, 1928, 24; *O kazalištima u državi Srba, Hrvata i Slovenaca*, Novosti, 1929.

LIT.: A. Makanec, Josip pl. Vancas Požeški, Katolički tjednik, 1932, 52. — R. Horvat, Arhitekt Josip Vancas, HR, Zagreb 1933. — A. Bejtić, Ulice i trgovci Sarajeva, Sarajevo 1973. — I. Krzović, Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878–1918, Sarajevo 1987. — J. Božić, Arhitekt Josip pl. Vancas, u knjizi: Graditelji Sarajeva, Sarajevo 1988. — Arhitekti članovi JAZU, Rad HAZU, 1991, 437. R.

VANIŠTA, Josip, slikar (Karlovac, 17. V. 1924). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1950 (M. Tartaglia). Od 1951. nastavnik na

J. VANCAS, palača pošte i telegrafa u Sarajevu

Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu. Prvi put izlaže 1952. u Zagrebu (s M. Stančićem). Njegovi motivi i izraz označuju prodor jedne nove osjetljivosti u hrv. umjetnosti. Krajolici, mrtve prirode i interijeri modelirani su tonom, prožeti osjećanjem tradicije i njezina kontinuiteta (od V. Karasa do J. Račića i M. Steinera). Uz slikanje podjednako ga zaokuplja crtanje (*Pismo; Otok Sv. Katarine* — 1954). Portrete crta po modelu ili prema fotografiji, koja tako i sama postaje motivom (*Kafka*, 1955; *Krleža*, 1973; *Tin Ujević*, 1975). Boravak u Rovinju 1954 — melankolija sjeverno-jadranskog pejzaža i napuštenost Istre nadahnjuju ga osjećajem praznine kojoj pristupa kao »alegoriji prostora« unošenjem svjetlosnih kontrasta i difuznim »zračenjem« predmeta. Takvi su crteži olovkom *Večernje očajanje* i *Mrtva priroda s bocama* (1954). Tajanstvo svjetla nadahnjuje njegova ulja i vodi ga sve dalje od figurativnosti (*Laterna magica*, 1954). Kompaktnost prirodnih oblika brzo se gubi rastvarajući se u apstraktnom izrazu (*Kompozicija VIII*, 1958). Od apstraktnih krajolika do slika koje pripadaju nekoj novoj »baroknosti« svjetlost postupno osvaja njegova djela i dovodi ih do konačnoga sažimanja u srebrnu crtu na bijeloj podlozi (*Kompozicija XII*, 1965). Oko 1960. jedan je od osnivača grupe »Gorgona«. Grupa se zalagala za alternativne oblike djelovanja,

J. VANIŠTA, *Povrtnice*